

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Theodōritu Episkopu Kyru Kai Eyagriu Scholastiku Ekklesiastikē Istorìa, Eklogai Apo Tōn Istorion Philostorgiu Kai Theodōru

Theodoretus <Cyrrhensis>

Mogvntiae, 1679

XVIII. De Helena matre Imp. Constantini, deque ejus studio in aedificatione
Ecclesiae.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14162

καὶ ἐκάστῃ τῶν ἀναγκῶν ποιῶσα δὲ πρόνοιαν, ὡς ἔμῳ βασιλικῆν τῶν πανταχῶς βελτίονα, ἀλλὰ καὶ ἄλοιπὰ τοιαῦτα γυνεῶς, ὡς πάντα τὰ ἐφ' ἐκάστης καλλιτεύοντα πόλεως, ὑπὸ τῆς κλισματὸς τῆς νικᾶσθαι καὶ περὶ μὴν τῶν τοίχων ἐγέρσεως τε καὶ καλλιτεχνίας, δρακιλλίαν δὲ τῆς ἡμέτερῃ φίλῳ, τῷ διέποντι τῶν λαμπροτάτων ἐπαρχῶν τὰ μέτρα, καὶ τῷ ἐπαρχίας ἀρχόντι, παρ' ἡμῶν ἐκτελεσθέντι Φρονιδῷ ἀγνωστικῶς κεκλευσθαι γὰρ ὑπὸ τῆς ἐμῆς εὐσεβείας, καὶ τεχνίτας καὶ ἐργάτας, καὶ πάντ' ὅσα περὶ τὴν οἰκοδομὴν ἀναγκαῖα ὑψιχάνειν, ὡς δὲ τῆς κατὰ μάθου ἀλχινοίας, ὡς ἀρχεῖμα διατρεκέων προνοίας δόξα λῆναι. περὶ δὲ τῶν κίωνων εἴτ' ἐν μαρμαρέων, ἀλλ' ἀνομιόστας εἶναι πμωτέρας τε καὶ χρησιμωτέρας, ἀλλ' ὡς σωφροσύνης ἡρομένης, πρὸς ἡμᾶς γράψαι σπέδασον ἢ ὅσων δὲ ἀνὴρ ὁποῖον χρῆσαι εἶναι διατρεκέων γράμματὸς ἐπιβῶμεν, ταῦτα πανταχόθεν μελενεχθῆναι δυναθῆναι γὰρ τῶν κόσμων θαυμασιώτερον ἴσπον, καὶ ἀξίαν Φαίδρου νεοῦ δικαιολῆν δὲ τῆς βασιλικῆς καμάρων, ποτέρον λακωναρίας, ἢ διὰ τὸν ἐτέρας ἐργασίας ἱερέων δοκεῖ, ὡς δὲ σὲ γινῶμαι βέλομαι. εἰ γὰρ λακωναρίας μέλλοι εἶναι, δμῶς ἢ καὶ χρυσῶ καλλιποδῆναι, τὸ λυπόμενον, ἢ ἀπὸ τῆς οἰοῦσθαι τοῖς πρὸς ἡμῶν δικασταῖς ἢ τὰχος γνωριθῆναι ποιῆση, ὅσων τῶν ἐργῶν τῶν τεχνιῶν καὶ ἀναλωμάτων χρῆσθαι ἀλλ' πρὸς ἐμὲ εὐθέως ἀνελεκεῖν σπέδασον, ἔμῳ μόνον περὶ τῶν μαρμαρέων τε καὶ κίωνων ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν λακωναρίας, εἴτε καὶ ἴστο καλλιῶν ἐπιτελεῖσθαι, ὁ θεὸς σε διαφυλάξῃ ἀδελφεῖ ἀγαπῆτε.

κεφ. ιη'.

Περὶ ἐλένης τῆς τῆς βασιλέως κωνσταντίνου μητρός, καὶ τῆς περὶ τὴν οἰκοδομίαν τῶν θεῶν ναῶν σπεδῶν.

Τάτοις τοῖς ἱερομασιν ἐκ ἄλλοις τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἀλλήτῃ βασιλέως ἡ μητρός, ἢ καλλιπαῖς ἐκείνης, ὡς δὲ πάντων ἀδομένη τῶν εὐσεβῶν, ἢ τὸν μέγαν τέτον Φωστῆρα τεκῶσα, ἢ τὴν τῆς εὐσεβείας αὐτῶν πρὸς ἐνὶ κῶσα τσοφλίω αὐτῶν τῶν ὁδοιπορίας πόνων ἀναχομένη, καὶ τῆς γήρωσ ἀλογισαμένη τὰ πάθη πρὸ γὰρ ὀλίγου τῆς τελευτῆς τὴν ἀποδημίαν ταύτην ἐσεῖλατο, ὁ δὲ οὐκ ὀλίγους τῶν βίβιν τὸ τέμα κατεῖληφεν. ἐπεὶ δὲ τὸ χωρίον εἶδεν ὀκνεῖν, τὸ τῆς κοινῆς ὡληρίας τὰ πάθη δεξάμενον, ἐνδύς μὴ τὸν μυσταρὸν ἐκείνον νεῶν κατὰ λυθῆναι, καὶ τὸν χεῖν ἐκφορηθῆναι πρὸς ἑτάξε. δὴ λυθ

A & curate, ut non modo basilica ipsa omnium quæ ubique sunt, pulcherrima, sed & reliqua membra ejusmodi sint, ut omnes quantumvis eximie singulorum urbium fabricæ, ab hac una facile superentur. Ac de parietum quidem substructione & elegantia, Draciliano amico nostro, agenti vices clarissimorum Præfectorum Prætorio, & Præsidii provinciæ scias curam à me esse commissam. Jussit siquidem pietas nostra, ut artifices & operarii, & quæcunque ad hoc opus necessaria esse ex prudentia tua cognoverint, protinus instante illorum sollicitudine dirigantur. De columnis vero & marmoribus, quæcunque & pretiosiora & utiliora esse inspectione operis facta judicaveris, cura ut ad nos perscribas: ut cum ex litteris tuis cognoverimus, quot & qualibus opus sit, ea undique possint comportari. Equum est enim, ut qui præ totius orbis locis maxime admirabilis est locus, pro dignitate sua exornetur. Porro cameram Basilicæ, utrum laqueatam, an alio quopiam operis genere faciendam censeras, certior à te fieri velim. Nam si laqueata fiet, auro quoque poterit exornari. Restat igitur ut sanctitas tua supra memoratis judicibus quam primum significet, quot operariis & artificibus & sumptibus opus erit: ut quæ ad me celeriter referat, non modo de marmoribus & columnis, sed etiam de lacunaribus, si hoc opus venustius esse censueris. Divinitas te fervet frater charissime.

CAP. XVIII.

De Helena matre Imp. Constantini: deque ejus studio in edificatione Ecclesiæ.

HA S litteras non alius quispiam per tulit, sed ipsa Imperatoris mater, tanti filii parens illa, & ab omnibus piis tantopere celebrata, quæ & magnum illud lumen orbi peperit, & pietatis alimenta ei subministravit: ipsa itineris laborem subiens, & senectuti suæ incommoda pro nihilo reputans. Etenim paulo ante mortē hoc iter ingressa est: octogenaria vero decessit è vita. Postquam ergo ad locum illum pervenisset, qui universo orbi salutarem passionem exceperat, illico execrandum quidem illud fanum everti, & rudera exportari jussit. Cum verò sepulchrum quod hactenus latuerat, in lucem emerisset,

crucis tres juxta Dominicum monu-
mentum deoſiſſe apparuerunt. Ac u-
nam quidem illarum fuiſſe crucem Do-
mini ac ſervatoris noſtri Jeſu Chriſti:
reliquas vero duas latronum qui una
cum illo ſuffixi fuerant, cuncti pro cer-
to habebant. Sed quænam illarum
corpus Domini attigifſet & pretioſi
ſanguinis guttis conſperſa fuiſſet, pro-
fus ignorabant. Verum ſapientiffimus
ille ac plane divinus Macarius, urbis
illius Antifteſtes, hac ratione dubitatio-
nem omnem diſſolvit. Nam cum ma-
trona cuidam nobili, quæ diuturno
morbo laborabat, oratione facta, ſin-
gulas crucis intento animo admoviſ-
ſet, Dominicæ crucis efficaciam de-
prehendit. Hæc enim cum mulierem
attigifſet, gravem illum morbum pro-
tinus depulit, & priſtinam ſalutem mu-
lieri reſtituit. Hoc modo cum Impera-
toris mater, id quod tantopere cupie-
bat, didiciſſet, clavorum quidem partem
galeæ Imperatoris inſeruit, capiti filii
ſui proſpiciens, ut hoſtium tela ab eo
depelleret. Partem vero freno equi
illius admifcuit, ſimul Imperatori tu-
telam præſtans, ſimul veteris prophetæ
vaticinium complens. Nam Zacharias
propheta diu ante prædixerat: Et quod
in freno equi eſt, ſanctum erit Do-
mino omnipotenti. Dominicæ autem
crucis partem quidem palatio attribuit.
Reliquum argentea theca quam fabri-
cari juſſerat incluſu, civitatis Epifcopo
tradidit, hortata ut ſalutis noſtræ mo-
numentum ad poſteriorum memoriam
diligenter cuſtodiret. Collectis dein-
de artificibus, cum omnis generis ma-
teriam undique comparafſet, ampliffi-
mas illas ac pulcherrimas cõſtruxit Ec-
cleſias. Quarum amplitudinem ac ve-
nuſtatem deſcribere ſuperfluum puto,
cum omnes fere pii ac religioſi eo con-
fluant, & operum magnificentiam con-
templentur. Aliud præterea memoria
dignum geſſit laudatiſſima illa planeque
admirabilis Regina. Nam cum puellas
omnes quæ perpetuam virginitatem
profitebantur in unum congregaſſet,
paratiſque pluribus ſtibadiis diſcum-
bere juſſiſſet, ipſa ancillæ munus im-
plevit, miniſtrans cibosque apponens,
& pocula portigans, & vinum infun-
dens. Sed & aquæ manile cum ſuppoſi-
ta pelvi ferens, aquam ablundis earum
manibus affudit. His ac ſimilibus aliis
ibi geſtis rediit ad filium. Nec mul-
to poſt ad meliorem vitam tranquillo

ἢ τὰ κεκρυμμένα τὰ φανερά γενησόμενα, ὡς φη-
σαν τρεῖς ᾧ τὸ μνήμα τὸ δεσποικὸν κατε-
χωσμένοι σαυροὶ, ἢ ὅτι μὴ εἰς ἐκ τετῶν ὅτῃ
δεσπότης ἡμῶν ἐς ᾧ τὸν ἰσχυρὸν ἐτίθηκα-
νενῶν. (4) ὁ δὲ ἕτερον τῶν σὺν αὐτῷ περὶ πλο-
υτείαν λησῶν, ἀναμφισβητήτως Ἰππὸν ἀ-
πάντες ἠγνόουν ὅμως τὸν τῷ δεσποικῷ πελά-
σαντα σώματι, ἐς τὴν αἰμαῖα τὴν λιβά-
δα δεξιά μρον. ἀλλ' ὁ θεὸς ὁ οὐρανὸς ἐκείνῳ καὶ
θεῖῳ ὀνόματι μακάριον ὅτ' ἰσχυρὸς περὶ θεοῦ,
τοιοῦδε πόρρω τὴν ἀπορίαν διέλυσε. γυναῖκα γὰρ
περιφανεῖ, νοση καὶ ἐχομένη μακρὰ, ἕκαστον
τῶν σαυρῶν ἐκείνων μὲν προσευχῆς ἀπερὶ αἰῶν
περὶ σεβασμῶν, ἔγνω ὅτι ᾧ τὴν δύναμιν.
ᾧ τὸν αἰμαῖα γὰρ ἔδει τῷ γυναικῷ πελάσας, τὴν
χαλεπὴν ἐκείνην ἐξήλασε νόσον, καὶ τὸν ἀνδρω-
πον ἀπέφηνεν ὑγῆ. ἔτω δὲ ἡ βασιλεία ἡ μη-
τηρ ματῆσα τὸ ποσὸν μρον, τῶν ἡλῶν τὰ μνη-
εἰς τὸ βασιλικὸν ἐνέβαλε κερατῶν. τὸ παιδὸς
κεφαλῆς περιμνησμένη, ἵνα τὰ τῶν πολεμῶ-
ν ἀποκρῆν βέλη. τὰ τῶν τῶν ἰππε ἀνέμιξε
χαλινῶν, ἐς ἀσφάλαν μηχανωμένη τὰ βα-
σιλείῃ, καὶ παλαμῶν προφητεῖα πέρασ Ἰππὸν θεῖα.
C πόρρωθεν γὰρ Ἰαχαεῖας ὁ περιφθῆς ἐβόα, καὶ
ἐσατο Ἰππὸν χαλινῶν ἰππε ἀγνοῖ τὰ κρυφῶ-
παντοκράτορι. ἔξ ᾧ ᾧ τὸν ἡμῶν ἔσαυρα,
μοῖραν ἡμῶν πνα τοῖς βασιλείοις ἀπένεμε ὅτι
λοιπὸν, θῆκην ἐξ ὕλης ἀρβυρίας ποιησάμενη, τῷ
τὸ πόλεως δέδωκεν Ἰπποκόπῳ, φυλάτῃν πα-
ρεχυσάσαταις ἐπίτα θυγατρὶς τῆς σωτηρίας
μνημόσυνα. πάντες δὲ τῶν παλῶν ἀπὸ τῆς ὕλης
τοῖς τεχνίταις ἀπέγρασα, ἔδωκεν μεγίστας ἐκείνας
καὶ λαμπρότατας νεῶς ἐδομήσατο. τὸ ἦ τῶν
καλλῶ καὶ μέγιστον ἐκφράσαι, ᾧ τὸν ἀγαν
ὑπέληφα. πάντων, ὡς ἐπὶ εἶπεν, τῶν φιλοθέ-
ων ἐκείσε θεοῦ καὶ θεωμῶν τῶν ἐρίων τὴν πο-
λυτέλειαν. πεποίηκε ἢ καὶ ἕτερον μνήμας ἀξιοῖ ἡ
πανδύση καὶ ἐκείνη καὶ ἀξιάσας βασιλεί-
τας γὰρ διὰ βίος τὴν παρθενίαν ἀσκήσας συνα-
γείρασα πάσας, καὶ Ἰππὸν ἐβόων πολλῶν ἀνα-
κλίνασα, ἀνὴν θερα παιδὸς ἐρίων ἐπλήρη, δια-
κονῶσα καὶ ὄψα ᾧ τὸν αἰμαῖα, καὶ κυλικας ὀρέγ-
σα, καὶ ὄνοχοῦσα, καὶ ἀπέχεν Ἰππὸν ἐβόων φέ-
ρασα, καὶ ὕδωρ ταῖς ἐκείνων χερσὶν Ἰππὸν χέουσα.
ταῦτα καὶ τὰ τέτοις ὅμοια δράσασα, ἐπανήλθε
μὴν πρὸς τὸν παῖδα. μετ' ἀθυμίας ἢ εἰς τὸν ἕ-
τερον μέγιστον βίον, πλείεστα τῶν παιδῶν ἀπειρήσας
σεβῶς

σεβές πολιείας ἐπιειλαμένη, καὶ ταῖς ἑξή-
 ροις αὐτὸν ἐπικύσασα ἐυλογία. ἐκείνη
 μὲν ἐν μὲν τὴν τελειώσασα ἐτυχεν, ὁποίας
 τυχεῖν ἐξελύτῃ τὴν ἔτος ἐπιμελῶς καὶ θερμῶς
 τὸν τῷ ὅλων τεθεραπυκίαν θεόν. ὁ δὲ τῆς
 δόξης συμμορίας, τῷ παμπονήρων ὄχι
 ἐπελάττοιο βελδυμάτων.

Κεφ. θ'.

Πεὶ τῆς ἀσθενείας εὐσεβίου τὸν νικομηδείαν μακάριστος.

Τούτε γὰρ δὴ ἐνεκα τῆς πίσεως ὁμολο-
 γία συνετέθη ταῖς χερσίν, ὡς ἀνὰ τὰ κώ-
 δια ἀεὶ κέμενοι, τὰ τῶν λυκῶν ἐργάσαντο. **B**
 ὁ μὲν γὰρ θεὸς ἐκείνῳ ἀλέξανδρῳ, ὁ τῆ
 πρεσβυτή καλακονίσας τὸν ἀρεῖον, ὁ βυ-
 ζαντιῶ λέγω. ἔτος γὰρ ἡ κωνσταντινὸς
 καὶ ἐκείνον ὠνομάζετο τὸν καρεῖν, εἰς τὸν ἀ-
 μένω μετέβη βίον. εὐσεβίου δὲ τῆς δυσσε-
 βείας σωτήγορ, μικρὰ φερύλλισα ἀνὰ πρὸ
 βραχέῃ μετὰ τῶν ἀλλῶν συνέγραψεν
 δεχέρεων ὄρων, παρὰ τὴν νικομη-
 δεῖαν καλακίαν, τὸν τῆς κωνσταντινῆ πό-
 λεως ἤρπασε θεῖον ἀντικρυς τῶ κανόν, **C**
 ἐπισκόπος ὁ μὲν καὶ πρεσβυτέρους ἀπαγορεύον-
 τῶ, ὅς ἐτέρας εἰς ἑτέραν μὴ μεταβάλλειν πό-
 λιν. θαυμασὸν δὲ ἐδέν, ὅδ' ἔτι καὶ τῆς τῶ μο-
 νοχρῆς μανείας θεότητῳ, ἀδελῶς ὅδ' ἄλλως
 ἀρξάβηναι νόμους ἐνδὲν ἢ τῆτο πρῶτον κεκαί-
 νοσθηκεν, ἀλλὰ καὶ ἡδη πρῶτερον αὐτὸ τῆτο
 τεσλμηκεν. τὴν βηρυλὸν γὰρ πάλαι πεπισδυ-
 μένῳ, εἰς τὴν νικομηδεῖαν μετέπηδησε. καὶ
 ταύτης ἢ μὲν τὴν σίνουδον διὰ τὸ τὸ δυσσεβείας
 προφανές ἑξήλαθη, καὶ σὺ ἀπὸ θεογονίου
 ὀνικαίας, καὶ τῆτο δὴ ἄλλον ὁ βασιλεὺς κωνσταν-
 τίνος δδύτερον διαγράμμάτων πεποίηκεν.
 ἐγὼ δὲ καὶ τὸ τέλῳ τῆς ἐπιστολῆς ἐνθήσω τῆ
 συγγραφή. ἐπέσειε δὲ ταῦτα νικομηδεῖσι. **D**

Κεφ. κ'.

Ἐπιστολὴ τῷ βασιλεὺς κωνσταντίνος κατὰ εὐσεβίου καὶ θεογονίου
 γραφῆσα νικομηδεῖσι.

Τις ἐστὶν ὁ ταῦτα διδάξας ἔτος ἀκακον
 πληθῶ; εὐσεβίου δηλαδὴ ὁ τῆς τυραν-
 νικῆς ὠμότητος συμμύσης, ὅτι γὰρ πανταχῶς
 τυράννης γενέσθαι πρὸς οὐξ, πολλὰ χόρην
 ἐστὶ συνοράν. τῆτο μὲν γὰρ αἰτῶν ἐπισκόπων
 (φαγαὶ διαμαρτυροῦσαι, ἀλλὰ τῶν ἀληθῶς
 ἐπισκόπων. τῆτο δὲ ἡ καλεσάμενη τῆς χριστιανῶν

Animo migravit, cum multa de pia ac
 religioſa vivendi ratione mandasset fi-
 lio, cumque extremis omnis generis
 benedictionibus cumulasset. Et illa
 quidem post mortem cum honorem
 consecuta est, quem par fuit consequi
 illam quæ tam studioſe tamque arden-
 ti animo Deum coluerat. Ariani vero
 interim à perditis consiliis minime de-
 fistebant.

CAP. XIX.

De illegitima translatione Eusebii Nicome-
 diensis.

IDCIRCO enim expositioni fidei Ni-
 cene manuum suarum subscriptione
 consenserant, ut pellibus ovium te-
 cti, ea quæ luporum sunt, agerent. For-
 te divinus ille Alexander, qui Arium
 oratione sua perculit: Episcopum By-
 zantii intelligo: sic enim Constantino-
 polis eo tempore vocabatur: ex hac vi-
 ta ad meliorem sortem migraverat.
 Continuo Eusebius impietatis propu-
 gnator, parvi habitis regulis quas ipse
 unâ cum reliquis Episcopis paulo ante
 conscripserat, relicta Nicomediâ Con-
 stantinopolitanam sedem invasit: cum
 canon diserte prohibeat, ne Episcopi
 aut presbyteri ab una civitate in aliam
 transfiliant. Verum eos qui adversus
 unigeniti Filii Divinitatem tantâ de-
 mentiâ infutrexerant, alias leges licen-
 ter violasse, haudquaquam mirandum
 est. Nec vero ille tunc primum novi-
 tatis hujus auctor fuit: sed jam antea
 idem facinus admiserat. Nam cum
 Berytenſis Ecclesiæ Episcopus olim
 constitutus fuisset, inde ad Episcopa-
 tum Nicomediæ transfiliat. Ex quo
 deinde Episcopatu post Nicænum
 Concilium ob apertam quam profite-
 batur impietatem dejectus est, & unâ
 cum illo Theogonius Episcopus Ni-
 cææ. Idque Imperator Constantinus
 litteris suis iterum testatus est. Qua-
 rum partem hoc loco apponam: Scri-
 ptæ sunt autem ad Nicomedienses.

CAP. XX.

Epistola Imp. Constantini adversus Eusebium
 & Theogonium ad Nicomedienses scripta.

QUISNAM vero adeo simplicem
 plebem ista docuit? Eusebius ni-
 mirum tyrannicæ crudelitatis confe-
 crancus. Nam quod tyranni cliens
 perpetuo fuerit, ex multis percipi por-
 est. Id enim Episcoporum cædes te-
 stantur: sed verorum plane Episcopo-
 rum. Id crudelissima Christianorum